

ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті висвітлене одне з актуальних питань дошкільної педагогіки. Зокрема, йде мова про необхідність використання педагогічних технологій у роботі з дітьми дошкільного віку. Зроблено аналіз концептуальних засад використання педагогічних технологій в освітньому просторі сучасного дошкільного навчального закладу.

Ключові слова: педагогічна технологія, технологія в освіті, технологія роботи з дітьми дошкільного віку

Сучасний розвиток дошкільної освіти в Україні характеризується інтенсивними пошуками форм і методів організації педагогічного процесу, які б сприяли формуванню всебічно розвиненої особистості. Це пов'язано насамперед із відходом від традиційного навчання і виховання та втіленням ідеї побудови цілісного педагогічного процесу як системи, що спирається на теорію загальнолюдських цінностей, базовану на принципах гуманізації, особистісно орієнтованого підходу, пріоритету суб'єкт-суб'єктних стосунків.

Така парадигма яскраво відображена в державних документах: Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні (1998 р.), Національній доктрині розвитку освіти (2002 р.), а також у Освітній програмі для дітей від 2 до 7 років "Дитина" (2016 р.), тощо. Зокрема, у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні зазначено, що "система дошкільної освіти має забезпечувати ... інноваційний характер освітньої діяльності, використання сучасних виховних та навчальних технологій, належні умови для педагогічної творчості, вдосконалення майстерності вихователя...". У Національній доктрині розвитку освіти одним із пріоритетних напрямів державної політики визначено "...створення умов для розвитку, самоствердження та самореалізації особистості протягом життя ... постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту і форм організації навчально-виховного процесу, запровадження освітніх інновацій".

Таким чином, підтверджується актуальність розробки педагогічної технології, спрямованої на формування здорової особистості дошкільника у процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї, оскільки зазначене відповідає вимогам часу і положенням державних документів у галузі освіти.

Тлумачення складових поняття "педагогічна технологія", а саме: "педагогіка" (від грец. *paidagōgikē*) – наука про виховання і навчання людини [6, с. 550] та "технологія" (від грец. *techne* – мистецтво, майстерність і *logos* – слово, вчення) – вчення про майстерність [6, с. 749], поданих у "Універсальному словнику української мови" [6], дає, на нашу думку, підстави трактувати поняття "педагогічна технологія" як "наука про майстерність виховання і навчання людини (дитини)".

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми створення педагогічної технології (О. Афанасьєва, І. Дичківська, О. Пехота, В. Химинець та ін.) [1; 5; 8; 10] дає підстави відстежити динаміку в розумінні її змісту. За дослідженнями О. Пехоти, педагогічна технологія походить від педотехнічних ідей, які висловлювали на рубежі XIX і XX ст. засновники прагматичної психології та педагогіки (І. Джеймс, Д. Дьюї, С. Холл, Р. Торндайк), а також представники "індустріальної педагогіки" (Ф. Б. Гілберт) [9, с. 11].

У Росії термін “педагогічна технологія” з’явився в 20-ті роки ХХ ст. у роботах з педології, які ґрунтувалися на працях з рефлексології (І. Павлов, В. Бехтерев, А. Ухтомський, С. Шацький) [9, с. 17]. Одночасно використовувався й термін “педагогічна техніка”, який трактувався як сукупність прийомів і засобів, спрямованих на чітку й ефективну організацію навчальних занять. Запровадження в 30-х роках у США перших програм аудіовізуального навчання, на думку О. Пехоти [9, с. 17], не тільки започаткувало технологічну революцію в освіті, а й відкрило дискусію про сутність, предмет, концепції, дефініції, парадигми і джерела розвитку нової галузі педагогічної науки – педагогічної технології.

Охарактеризоване вище дає підстави трактувати його як фундамент становлення педагогічної технології. Подальша еволюція терміна “педагогічна технологія” охоплює чотири періоди:

1. У 40–50 рр. ХХ ст. педагогічну технологію пов’язували тільки із застосуванням у навчанні технічних (аудіовізуальних) засобів навчання. Представники цього напрямку М. Кларк, Ф. Персиваль, Г. Еллінгтон, С. Андерсон, Р. Кіффер, М. Мейер вважали, що застосування технічних засобів навчання механічно приведе до вирішення найгостріших педагогічних проблем [247, с. 206]. Як зазначав М. Кларк, зміст педагогічних технологій зводився до “застосування в сфері освіти винаходів, промислових виробів і процесів, що є частиною технології нашого часу” [6, с. 78].

2. У 50-х – 60-х рр. ХХ ст. педагогічна технологія розвивається у двох напрямках: застосування аудіовізуальних засобів і програмованого навчання (Б. Скіннер) та розв’язання дидактичних проблем із позицій управління навчальним процесом, підвищення ефективності його організації, опису педагогічної діяльності, що забезпечує запланований результат. Д. Фінн, П. Мітчел, Р. Томас підкреслювали багатоаспектний підхід до педагогічної технології, характеризуючи її як спосіб мислення особистості, спосіб організації навчання [1, с. 15; 5, с. 62; 10, с. 206–209].

3. У 70-х роках ХХ ст. головною установкою педагогічної технології стає вивчення, розроблення та застосування принципів оптимізації навчальної діяльності на основі найновіших досягнень науки і техніки. Підтвердження знаходимо у С. Сполдинга, який зазначав, що педагогічна технологія “включає цілісний процес постановки цілей, постійне оновлення навчальних планів і програм, тестування альтернативних стратегій і навчальних матеріалів, оцінювання педагогічних систем у цілому і перегляд цілей, як тільки стає відомою нова інформація про їх ефективність” [9, с. 21].

4. У 80-ті роки ХХ ст. започатковується новий етап еволюції поняття “педагогічна технологія”. Він пов’язаний з широким упровадженням у навчальний процес комп’ютерної техніки, інтерактивних технологій, результатів досліджень теоретичних питань педагогічної технології та шляхів її практичного впровадження [1, с. 66; 247].

Отже, трансформація змісту поняття “педагогічна технологія” відбувалася від розуміння її як “технології в освіті” (використання технічних засобів навчання) до “технології освіти” (чіткого планування і побудови навчально-виховного процесу, його індивідуалізації). Таким чином, педагогічна технологія охоплює коло теоретичних і практичних питань аналізу, управління й організації навчального процесу.

З визнанням педагогічної технології важливим чинником організації навчально-виховного процесу не припиняються спроби визначення її сутності. Ідею

технологізації освіти відстоював ще Я.-А. Коменський, який прагнув визначити такий порядок навчання, який би однозначно приводив до його позитивних результатів. Цей порядок педагог охарактеризував як уміння правильно визначити мету, обирати засоби її досягнення та формувати правила користування цими засобами [6, с. 11]. Елементи технологічного підходу до організації навчання знаходимо і в працях більшості видатних вітчизняних та зарубіжних педагогів (Ф. А. В. Дістервег, А. Макаренко, Й. Г. Песталоцці, В. Сухомлинський, Л. Толстой та ін.) [6, с. 11].

Сутність педагогічної технології розкривали представники різних наукових шкіл, тому існує понад 300 визначень цього поняття, залежно від того, як автори структурують освітній процес і на чому акцентують увагу. У сучасному розумінні поняття “педагогічна технологія” (за “Енциклопедією освіти”) трактується як “технології, що забезпечують перетворення педагогічного процесу в освітній установі на цілеспрямовану діяльність усіх його суб’єктів” [9, с. 661]. Визначення сутності категорії “педагогічна технологія” є стрижнем психолого-педагогічних досліджень останніх десятиліть (П. Гусак, А. Нісімчук, О. Падалка, О. Пехота, І. Підласий, Г. Селевко, І. Смолюк, А. Факторович, О. Шпак та ін.) [3; 5; 9; 10].

Наявність різних підходів до визначення поняття “педагогічна технологія” у зазначених вище авторів дає змогу зробити висновок, що воно розглядається багатоаспектно. Так, І. Підласий, аналізуючи існуючі визначення педагогічної технології як “усеосяжного багатобічного і багатовимірного явища”, вважає найбільш вдалим запропоноване Асоціацією педагогічних комунікацій і технологій (США, 1979): “Педагогічна технологія – це комплексний, безупинний процес, що охоплює людей, ідеї, засоби і способи організації діяльності з аналізу проблем і планування, сприяє забезпеченню, здійсненню вирішення проблем, що відносяться до всіх аспектів засвоєння знань” [8, с. 16]. Водночас І. Підласий пропонує власне лаконічне визначення: “педагогічна технологія – це вся сукупність знань і дій, спрямованих на досягнення мети розвитку, виховання і навчання” [9, с. 16].

Узагальнюючи запропоновані визначення, можемо констатувати, що педагогічна технологія є компонентом педагогічної системи, яка включає постановку мети, розробку й реалізацію проекту освітнього процесу з конкретно визначеним інструментарієм і забезпечує заплановані результати навчання.

Однак в усіх визначеннях не зазначено етапу попередньої діагностики досягнень вихованців, результати якої мали би забезпечити необхідну корекцію організації освітнього процесу, а також не йдеться про можливість цієї корекції. Орієнтовну послідовність побудови педагогічної технології представлено на рис. 1.1.

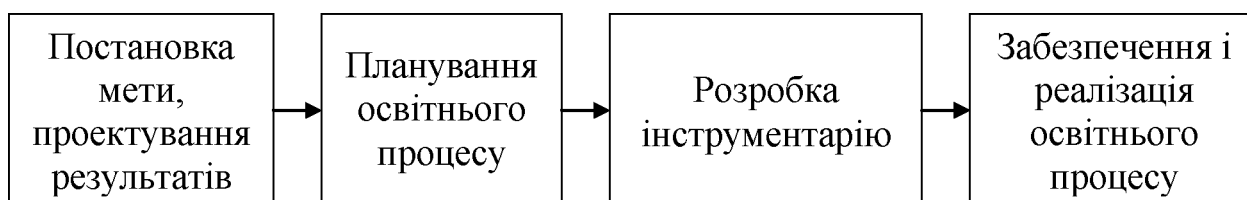

Рис. 1.1 Орієнтовний алгоритм побудови педагогічної технології

Аналіз психолого-педагогічної літератури, ознайомлення з досвідом роботи вихователів дошкільних навчальних закладів дали змогу зробити висновки, що в дошкільній педагогіці наявна певна кількість педагогічних технологій, які

використовуються практиками і дають ефективні результати. Актуальними на даний час є ряд відомих у дошкільній педагогіці технологій:

- “технологія саморозвитку” (М. Монтессорі): основою навчально-виховного процесу в дошкільному навчальному закладі є сенсорне виховання, яке здійснюється за допомогою організації навколишнього середовища і занять із дидактичним матеріалом. Застосований автором педагогічний дидактичний матеріал базувався на концепції активної особистості, яка саморозвивається через серію реакцій, викликаних систематичним впливом [7, с. 522];
- “Вальфдорська педагогіка” (Р. Штайнер): система освіти і виховання, побудована на ідеях антропософського розвитку людини як цілісної взаємодії її тілесних, душевних і духовних сил. Це педагогіка духовного розвитку дитини, її творчого потенціалу. Підручники й посібники не використовуються, застосовуються лише природні матеріали ;
- “Природа і рух” (О. Богініч, Г. Беленька): технологія фізичного розвитку дитини та спілкування її з природою. Містить цікаві авторські казки, комплекси гімнастичних та фізичних вправ, якими діти можуть оволодіти за допомогою дорослих .
- “технологія раннього й інтенсивного навчання грамоти” (М. Зайцев): принципним положенням технології є одночасний розвиток мовлення дітей із навчанням їх читання. За такого підходу читання розглядається не як передумова “прискореного розвитку”, а як процес оволодіння новою мовною реальністю – письмовим мовленням ;
- технологія фізичного виховання дітей дошкільного віку “Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей” (М. Єфименко): основа – “тотальний ігровий метод”. Технологія передбачає різні підходи до організації роботи з дівчатками і хлопчиками ;
- “Теорія розв’язання винахідницьких завдань” (ТРВЗ) (Г. Альтшуллер), яка ефективно сприяє розвитку технічної творчості загалом і творчої особистості зокрема ;

У сучасній практиці дошкільних навчальних закладів широко використовуються також такі технології: інтегрованого навчання і виховання (Б. Нікітін), “пісочна терапія” (Л. Зінкевич, О. Євстигнеева), психолого-педагогічне проектування (С. Ладивір, Т. Піроженко), навчання дітей розповідання за схемами (О. Білан, К. Крутій), “Казкові лабіринти гри” (В. Воскобович), “Художнє слово і дитяче мовлення” (Н. Гавриш), “Вчіться фантазувати” (Н. Єгорова), технологія формування діалогової компетенції у дошкільників (І. Чапленко), “Дитяче дослідження як метод навчання старших дошкільників” (А. Савенков) тощо.

Однак аналіз дисертаційних досліджень у галузі дошкільної освіти засвідчив, що проблема розробки педагогічних технологій не є популярною серед сучасних вітчизняних дослідників. У той же час російськими науковцями (Н. Андреевою, О. Афанасьєвою, Ю. Рюміною, Ю. Уфимцевою та ін.) пропонуються педагогічні технології для реалізації завдань різних напрямів дошкільної освіти: формування в дошкільників здорового способу життя (Н. Андреева), розвиток інтересу до експериментування у дітей 4-5 років (О. Афанасьєва), формування в дошкільників творчої активності, соціальної компетентності (Ю. Уфимцева) тощо.

У той же час актуальним для нашого дослідження є розуміння поняття “педагогічна технологія” у контексті роботи з дітьми дошкільного віку. Так, О. Афанасьєвою досліджено, що становлення здатності експериментувати в дітей 4-5

років ефективно здійснюється в умовах взаємодії членів дитячо-дорослих груп на основі спеціально організованого предметно-розвивального середовища, під час використання спеціально створеної педагогічної технології. У зв'язку з цим “педагогічну технологію” О. Афанасьєва розглядає як “компонент педагогічної системи, що забезпечує вироблення системи стратегії й моделей педагогічної взаємодії, що потенційно приводить до визначеного результату” [1, с. 17].

У свою чергу Ю. Рюміна вважає, що “педагогічна технологія формування творчої активності старших дошкільників має ґрунтуватися на інтеграції різноманітних видів діяльності” [10, с. 12].

За Ю. Уфимцевою, “технологія формування соціальної компетентності у дітей ґрунтується на взаємодії принципів природовідповідності, аксіологічного, культуровідповідності, принципу пріоритетності соціального досвіду дитини, соціальної спільності та співпраці, педагогічної взаємодії з сім'єю дитини” [10, с. 11].

Вважаємо, що технологія роботи з дітьми дошкільного віку має ґрунтуватися на певних методологічних вимогах (критеріях технології). За Г. Селевком, це:

- концептуальність: кожна педагогічна технологія має спиратися на певну наукову концепцію, що включає філософське, психологічне, дидактичне і соціально-педагогічне обґрунтування досягнення освітніх цілей;
- системність: педагогічна технологія має володіти ознаками системи – логікою процесу, взаємозв'язком усіх його складових, цілісністю;
- керованість: передбачається можливість діагностичного цілепокладання, планування, проектування процесу навчання, поетапного діагностування, варіювання засобами і методами з метою коригування результатів;
- ефективність: педагогічна технологія має бути ефективною за результатами й оптимальною за витратами, гарантувати досягнення визначеного стандарту;
- відтворюваність: обов'язковою умовою педагогічної технології є можливість її застосування (повторення) іншими суб'єктами в подібних навчальних закладах [10, с. 17].

Аналіз психолого-педагогічної літератури дав змогу визначити основні характеристики, яким має відповідати технологія роботи з дітьми дошкільного віку.

За рівнем застосування: загально педагогічна.

За філософською основою: гуманістична.

За провідним чинником психічного розвитку: соціогенна, адже, за визначенням І. Беха, “...особистісний розвиток людини природно не запрограмований, він є явищем соціальним і відбувається мірою оволодіння вихованцем надбаннями людської культури” [2, с. 34]. Д. Фельдштейн стверджує, що дитинство є “особливим явищем соціального світу. <...> У змістовому визначенні – це процес постійного фізичного зростання, набуття психічних новоутворень, освоєння соціального простору, рефлексії всіх відношень у цьому просторі, визначення у ньому себе, власної самоорганізації, що відбувається в контактах дитини з дорослими та іншими дітьми, які постійно розширюються та ускладнюються, з дорослим суспільством у цілому. За своєю сутністю дитинство – це особлива форма вияву, особливий стан соціального розвитку, коли біологічні закономірності, пов'язані з віковими змінами дитини, значною мірою виявляють свою дію, водночас підпорядковуються соціальним діям” [8, с. 74].

За науковою концепцією засвоєння досвіду: асоціативно-рефлекторна. За дослідженнями І. Сеченова та І. Павлова, мозок людини здатний не тільки фіксувати

сигнали органів чуття, але також встановлювати і відтворювати зв'язки (асоціації) між окремими подіями, фактами. Відповідно до основних положень асоціативно-рефлекторної теорії засвоєння знань, формування умінь і навичок, розвиток особистісних якостей людини є процес утворення в її свідомості різних асоціацій – простих і складних. Найвищий результат у навчанні досягається за дотримання таких умов, як формування активного ставлення до навчання з боку дитини, подача матеріалу у певній послідовності, демонстрація і закріплення у вправах різних прийомів розумової і практичної діяльності, застосування знань на практиці .

За орієнтацією на особистісні структури: технологія саморозвитку (формування механізмів самоуправління особистості). Відповідно до законів саморозвитку дитини, сформульованих М. Монтесорі, “кожна дитина має бажання бути незалежною і це відчуття дає їй можливість дослухатися до свого внутрішнього “гіда”, який веде її шляхами саморозвитку; емоційний і моральний розвиток дитини базується на материнській любові та формуванні чіткого розуміння добра і зла через взаємодію з організованим середовищем” [7, с. 105]. За визначенням Г. Селевко [10], однією з основних характеристик особистісного розвитку людини є рівень самоуправління. Механізм самоуправління проявляється в тому, що особистість здатна регулювати зміни у власному розвитку, тобто вони відбуваються завдяки свідомому рішенню людини. Основу внутрішнього механізму саморегулювання представляють три інтегровані якості: потреби, спрямованість, Я-концепція. Потреби – відчуття нестачі чогось, вимога певних умов для здійснення, розвитку чого-небудь . Спрямованість – сукупність стійких і відносно незалежних від ситуацій мотивів, що орієнтують дії і вчинки особистості [10, с. 201].

За типом управління пізнавальною діяльністю: система малих груп. Діяльність за технологією проходить за підтримки педагога у співпраці дітей і батьків, які в процесі виконання певних завдань об'єднуються в групи.

За організаційними формами: групові та індивідуальні. Дають змогу педагогові обмінюватися інформацією з групами дітей і батьків, а також надавати поради окремим дітям і батькам як консультанту.

За ставленням до дитини: особистісно орієнтована. “Особистісно орієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети... Треба культивувати такі ситуації, у яких стосунки з дітьми будуються на врахуванні їхньої гідності і права бути особистістю: висловлювати власні думки, впливати на судження дорослих про неї” [2, с. 39].

Унаслідок посилення демократичних тенденцій у житті суспільства освітні системи як його значущі складові почали переносити акцент із масових педагогічних явищ на особистість дитини, вивчення можливостей і обставин її індивідуального розвитку на різних етапах життєдіяльності. Тенденція особистісної орієнтованості освітніх систем виявляється і в педагогічній освіті, що враховувати у розробці педагогічних технологій роботи з дошкільниками.

Отже, особистісно орієнтована педагогічна технологія – це процес і результат створення (проекування) адекватної до потреб і можливостей особистості й суспільства системи соціалізації, особистісного розвитку людини в освітній установі, яка складається зі сконструйованих відповідно до мети методологічних, дидактичних, психологічних, інтелектуальних і практичних дій, операцій, прийомів, кроків, що гарантують учасникам освітнього процесу досягнення поставлених освітніх цілей і свободу їх свідомого вибору .

Таким чином, на з огляду на вищесказане, ми можемо зробити наступні висновки:

- педагогічна технологія більшістю дослідників визначається як компонент педагогічної системи, що включає постановку мети, розробку і реалізацію проекту освітнього процесу з конкретно визначеним інструментарієм і забезпечує заплановані ефективні результати навчання;
- в усіх проаналізованих нами підходах до розробки педагогічної технології не зазначено етапу попередньої діагностики досягнень вихованців, результати якої мали би забезпечити необхідну корекцію організації освітнього процесу, а також не йдеться про можливість цієї корекції, що необхідно було б врахувати при розробці майбутніх технологій;
- у дошкільній педагогіці наявна певна кількість педагогічних технологій, які використовуються практиками і дають ефективні результати, проте їх недостатньо .
- проведена нами робота дає підстави вважати, що технологічний підхід у формуванні в дошкільників певних якостей є дієвими та ефективними. Тому вважаємо за доцільне розробку різноманітних технологій у роботі з дітьми дошкільного віку..

1. Афанасьєва О. В. Педагогическая технология развития интереса к экспериментированию у детей 4–5 лет : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Афанасьєва Оксана Владимировна. – М., 2005. – 149 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : [у 2 кн.] / кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / Іван Дмитрович Бех / [ред. О. І. Цибульська]. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
3. Беленька Г. В. Здоров'я дитини – від родини : [кол. монографія] / Г. В. Беленька, О. Л. Богиніч, М. А. Машовець. – К. : СПД Богданова А. М., 2006. – 220 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Кларк М. Технология образования или педагогическая технология? / М. Кларк // Перспективы. Вопросы образования. – 1983. – № 2. – С. 78.
6. Куньч З. Й. Універсальний словник української мови / Зоряна Йосипівна Куньч. – Т. : Навч. кн. – Богдан, 2005. – 848 с.
7. Орієнтир – особистість : відповіді працівників відділу дошкільної, початкової та спеціальної освіти МОН України // Дошкільне виховання. – 2008. – № 4. – С. 6–8.
8. Освітні технології : [навч.-метод. посіб.] / [О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2002. – 255 с.
9. Підласий І. П. Практична педагогіка, або Три технології : інтерактивний підручн. [для педагогів ринкової системи освіти] / Іван Павлович Підласий. – К. : Слово, 2004. – 616 с.
10. Селевко Г. К. Технологический подход в образовании / Герман Константинович Селевко // Школьные технологии. – 2004. – № 4. – С. 22–34.

One of the most topical questions of preschool pedagogy is highlighted in the article. In particular, there is speaking about necessity of using educational technologies in the work with children of preschool age. There is the analysis of conceptual foundations of using of pedagogical technologies in the educational space of modern preschool educational institute.

Key words: *pedagogical technology, technology in the education, technology of work with children of preschool age.*

doi: 10.15330/esu.9.181-187